

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1976.4.02>

R. JUURSOO

EHITUSE ORGANISATSIOONIST JA EHITUSTÖOLISTEST NÕUKOGUDE EESTIS 1940. AASTAL

Võtnud poliitilise võimu enda kätte, asus eesti töörahvas 1940. aasta suvel kodanluse majanduslikku võimu likvideerima ja rahvamajandust sotsialistlikel alustel ümber korraldama. Selleks kehtestati tööliskontroll, millele peatselt järgnes peamiste tootmisvahendite ühiskonnastamine — sotsialistlik natsionaliseerimine. Juba 40 päeva pärast nõukogude võimu taaskehtestamist kuulus 90 protsenti tööstusettevõttest sotsialistlikku sektorisse,¹ aasta lõpuks andis aga viimane 98,3 protsenti Eesti NSV tööstuse kogutoodangust,² kusjuures kogutoodangu maht 1940. aasta viimases kvartalis oli 1939. aasta sama perioodiga võrreldes suurenenud 45 protsendi võrra.³ Edukalt kulges maareform. 15. detsembriks 1940 oli maaga varustatud 93,7 protsenti maata ja vähese maaga talupoegadest: maal oli loodud 24,7 tuhat uut talumajapidamist, 30,9 tuhat majapidamist oli saanud juurdelõikeid.⁴

Rahvamajanduse sotsialistliku ümberkorraldamisega seoses reorganiseeriti täielikult ka ehitustegevus. Seni ei ole see protsess teaduslikus kirjanduses süstemaatilist käsitlemist leidnud. Riivamisi on tolle aja ehituse organisatsiooni ja ehitustöölisi puudutatud vaid üksikute majandusteaduslikes töodes seoses kapitaalvahetuste küsimustega.⁵ Käesolev kirjutis püüab nimetatud lünka mõneti täita, andes peamiselt seni avaldamata arhiivimaterjalile tugineva ülevaate ehituse organisatsioonilisest ümberkorraldamisest Eestis 1940. aasta teisel poolel ning ehitustöölise koosseisust ja paiknemisest sama aasta oktoobris. Käsitletavat küsimust seostuvad Eesti NSV töölisklassi ajalooa, sest ehitustööstuse areng kapitalismi tingimustes viib ehitustöölised tööstusproletariaadi ridadesse — seni vahetult tarbija tellimusi täitnud ehitusspetsialist-käsitöölise muutu järkjärgult kapitalistliku ettevõtja juures töötavaks palgatööliseks, kes oma ühiskondlikult seisundilt järjest enam läheneb vabrikutöölisele.⁶

¹ A. A. Васък, Революционные преобразования в Советской Эстонии в 1940—1941 гг. Автореферат. Москва, 1962, lk. 11.

² EK(b)P IV kongress 5.—8. veebruaril 1941. a. — «Bolševik» 1941, nr. 1/2, lk. 11.

³ O. Sepre, ENSV tööstus 1941. aastal. — «Bolševik» 1941, nr. 1/2, lk. 119.

⁴ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. III osa. Tallinn, 1972, lk. 72.

⁵ A. Веймер, Комплексное развитие и специализация промышленности Эстонского экономического административного района. Таллин, 1961; A. Veimer, Nõukogude Eesti sotsialistliku tööstuse arendamise väljavaateist. — «Nõukogude Kultuur» 1941, nr. 1, lk. 30—36; O. Sepre, ENSV tööstus 1941. aastal. — «Bolševik» 1941, nr. 1/2, lk. 118—124; A. Treifeldt, K. Kask, Ehitustegevuse arengust Nõukogude Eestis. — Rmt.: Nõukogude Eesti majandus. 1940—1960. Tallinn, 1960, lk. 306—334.

⁶ V. I. Lenin, Teosed. 3. kd., lk. 444, 445, 447.

1940. aasta augustis-septembris natsionaliseeriti Eestis peale pankade ja tööstusettevõtete ka enamik tegutsevaid ehitusettevõtteid. Koos riikliku ehitusettevõtte «Ehitaja» ja ehitusmaterjalide tööstuse ettevõttega allutati nad sama aasta oktoobris Eesti NSV Kergetööstuse Rahvakomissariaadi Ehitusmaterjalide ja Ehitustööstuse Peavalitsusele.⁷

Ehitusettevõtete natsionaliseerimisele järgnes nende osaline ühendamine ja territoriaalsete ehitusorganisatsioonide loomine Loode-Eestis ja saartel. Oktoobri keskel moodustati Paldiskis Eesti NSV Riiklik Ehitustrust nr. 1, mille koosseisu läksid A. Kleini, A. Bome ja A. Polivanovi ettevõtted ning M. Kolgi, J. Vilu ja mõnede teiste Paldiskis ja Pakril ehitatud ettevõtete objektid. Oktoobri lõpul loodi A. Martini ettevõttest, J. Valdmetsa, A. Soo ja Ko, «Ehitaja» ja ettevõtte «Diplomeeritud insenerid vennad A. ja M. Edenbergid» Saaremaa ehituste baasil Saare Ehitustrust. Hiiumaa ehitusettevõtted ja -objektid (N. Kilkmees, F. Ruud, L. Köbas ja Ko, J. Lõivokene, G. & J. Tartland, a/s. «Esimene Juurdeveo Raudteede Selts») koondati samal ajal Hiiu Ehitustrustiks.⁸

Seoses kõigi lõpetamata ehituste arvelevõtmisega toimus 1940. aasta detsembris ehitusorganisatsioonide uus reorganiseerimine ja ühendamine. Ehitustööde juhtimise parandamiseks saartel loodi seal trustide asemele ehituskontorid.⁹ Riiklikust ehitusettevõttest «Ehitaja» ja mitmest natsionaliseeritud ettevõttest (V. Hanstein, J. Trump, korteriühing «Ehituskogu», H. Vepper, V. Hendrikson, E. Kruuse ja Edenbergide Tallinna ehitused) moodustati Eesti NSV Riiklik Ehitustrust nr. 2 «Ehitaja».¹⁰ Trusti ülesandeks oli elamute, koolimajade, haiglate jt. ühiskondlike hoonete ehitamine kogu vabariigis.¹¹ Natsionaliseeritud aktsiaseltsi «Beton», E. Olari ettevõtte ning R. Treubecki — V. Tretjakevitši Maardu ja Tallinna ehituste baasil loodi Eesti NSV Riiklik Ehitustrust nr. 3 «Beton»,¹² mille ülesanne oli tööstushoonete ja muude raudbetoonkonstruktsiooniga ehitiste rajamine.¹³ Seega oli enamik natsionaliseeritud ehitusettevõttest 1940. aasta lõpuks koondatud riiklikesse ehitusorganisatsioonidesse. Ülejäänutest muudeti «Holostoff ja Ko» Kohtla Õlitööstuse ehitusosakonnaks¹⁴ ja M. Kolgi ettevõtte anti üle tehasele «Dvigatel».¹⁵ Kergetööstuse Rahvakomissariaadi kontrolli all tegutsesid 1940. aasta lõpuni edasi ka kolm natsionaliseerimata ettevõtet — K. Didvig, V. Kõo ja ehituskontor «V. Lõvi ja Ko».¹⁶

Niisiis seisnes ehituse sotsialistlik ümberkorraldamine 1940. aastal ehitustegevuse juhtimise tsentraliseerimises ja suurte riiklike töövõtueorganisatsioonide loomises väikeste, omaette tegutsenud ehitusettevõtete natsionaliseerimise ja järkjärgulise ühendamise teel.

Peale trustide ja ehituskontorite ehtasid oma jõududega suuremal või vähemal määral ka mõned teised ametkonnad ja organisatsioonid — linna- ja maavalitsuste ehitus- ja teedeosakonnad, Kommunaalmajanduse

⁷ ENSV ORKA, f. R-8, nim. 1, s.-ü. 70, l. 21, 22; «ENSV Teataja» 1940, nr. 1, art. 6; nr. 10, art. 102; nr. 36, art. 415; vt. ka A. Веймер, Комплексное развитие и специализация..., lk. 82.

⁸ ENSV ORKA, f. R-8, nim. 1, s.-ü. 70, l. 21, 32; «ENSV Teataja» 1940, nr. 60, art. 742. Ehituse organisatsiooniline olukord 1940. aasta oktoobri lõpus kajastub ka tabelis 1.

⁹ «ENSV Teataja» 1940, nr. 65, art. 871 ja nr. 66, art. 895.

¹⁰ ENSV ORKA, f. R-1, nim. 1, s.-ü. 37, l. 309.

¹¹ «ENSV Teataja» 1941, nr. 9, art. 104.

¹² ENSV ORKA, f. R-1, nim. 1, s.-ü. 37, l. 309.

¹³ «ENSV Teataja» 1941, nr. 9, art. 103.

¹⁴ «ENSV Teataja» 1940, nr. 44, art. 517.

¹⁵ «ENSV Teataja» 1940, nr. 73, art. 1016.

¹⁶ ENSV ORKA, f. R-8, nim. 1, s.-ü. 70, l. 22.

Ehitusettevõtted, nende tööliste arv ja

Ettevõtted	Kvalifitseeritud							
	ehituserialadel							
	puu- ja laudsepad	mürsepad	maalrid	krohvijad	betoneerijad	pottsepad	armatuuri- tegijad	elektri- montöörid
1. «Ehitaja»	910	331	68	150	—	62	9	33
2. ENSV Riiklik Ehitustrust nr. 1	80	109	—	—	—	—	—	—
3. Saare Ehitustrust	39	150	—	—	—	—	2	—
4. Hiiu Ehitustrust	54	15	—	—	8	—	—	—
5. Ehitustööstus «Tare»	41	1	—	—	2	—	—	—
6. A/s. «Beton»	79	50	12	5	5	—	13	1
7. «Dipl. ins. v-d A. ja M. Edenbergid»	197	69	5	6	5	8	5	—
8. V. Hendrikson	16	8	6	—	—	—	—	—
9. M. Kolk	85	39	30	10	—	—	2	—
10. I. Laasi ja O. Enson	4	4	4	—	—	—	—	—
11. E. Olari	23	23	2	—	—	—	—	—
12. E. Reinkubjas	84	32	6	—	—	8	—	—
13. R. Treubeck ja V. Tretjakevitš	75	23	5	—	—	—	—	5
14. J. Trump	4	—	—	—	—	—	—	—
15. A. Veikšan	288	40	78	40	—	—	12	2
16. H. Vepper	—	—	74	—	—	—	—	—
17. J. Vilu	8	10	—	—	—	1	—	1
18. J. Valdmets, A. Soo & Ko	109	70	5	—	—	6	—	4
19. M. Raudsepp-Rudson	—	—	26	—	—	—	—	—
20. Tallinna Linnavalitsus	167	190	—	2	70	—	4	1
21. Haapsalu „	6	4	—	—	—	—	—	—
22. Kuessaare „	19	2	—	—	—	—	—	—
23. Narva „	19	10	—	—	—	—	—	—
24. Rakvere „	4	—	4	—	—	—	—	7
25. Tartu „	27	14	—	—	34	—	3	—
26. Viljandi „	5	—	—	—	—	—	—	—
27. Harju Maavalitsus	26	—	1	—	—	—	—	—
28. Tartu „	8	2	—	—	—	—	—	—
29. Pärnu „	—	—	—	—	—	—	—	—
30. Viljandi „	—	—	—	—	—	—	—	—
31. Töö Rahvakomissariaat	4	1	1	—	—	—	—	—
32. Asulate ja Ehitiste Peavalitsus	3	14	—	—	—	—	—	—
33. Ohusõidu Osakond	3	4	—	—	—	—	—	—
34. Autotranspordi Valitsus	2	—	—	—	—	—	—	—
35. Esimene Eesti Põlevkivitööstus	82	102	6	15	—	5	5	—
36. O/ü. «Saaremaa Savitööstus»	8	—	—	—	—	—	—	—
K o k k u:	2479	1317	333	228	124	90	55	54

* ENSV ORKA, f. R-8, nim. I, s.-ü. 70, l. 53—55, 60, 66, 67, 82; s.-ü. 117, l. 2, 97, 98, 100, 101, 110—114, 124, 125, 127—129, 132, 133, 137—139, 141, 143—146; s.-ü. on augusti, nr. 21 kohta septembri andmed.

Tabel 1

kutsealane jaotumine oktoobris 1940 *

töölised												Kvalifitseerimata töölised				Kokku
						muudel erialadel										
toru- lukksepad	põrandakatjad	katusekatjad ja -tõrvajad	klaassepad	isoleerijad	takutajad	sepad	plekksepad	keevitajad	minöörid	motoristid	autojuhid	liht-, abi-, transpordi- töölised	voorimehed	muud	õpilased	
23	25	13	2	6	12	48	26	2	2	12	1	1625	83	6	—	3449
3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	210	2	—	—	409
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	112	43	—	—	346
—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	88	4	5	—	178
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	—	—	55
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	—	252	—	9	—	436
2	—	—	2	—	—	3	6	—	—	6	2	471	9	3	3	802
4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	—	—	45
—	—	—	6	—	20	—	5	—	—	1	1	72	—	1	5	277
—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	21
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	28	—	—	—	76
—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	86	—	12	—	234
4	—	5	—	—	—	1	—	—	1	4	—	123	9	18	—	273
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	12	3	—	—	—	—	352	—	—	—	827
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	82
—	4	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	28	—	—	—	56
8	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	138	39	—	—	380
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26
—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	499	2	—	—	938
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	4	—	—	25
—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	31	34	10	—	98
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	56	4	1	—	76
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	207	—	20	—	310
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	6	—	—	22
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	31
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	—	15
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53	—	—	—	53
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	22
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	89	9	—	—	105
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	5	—	—	—	2	—	—	1	7	—	214	8	1	—	453
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	—	—	20
48	33	24	13	6	32	71	49	2	4	49	4	4827	256	86	9	10 193

10, 11, 19, 20, 25, 37, 38, 40, 56, 58, 59, 61, 62, 66, 67, 75, 76, 80, 81, 88—91, 118, 1. 3, 4, 6, 7, 9, 11, 20—23, 28, 29, 31, 41, 42, 46, 47, 50. Ettevõtete nr. 31—34 kohta

Rahvakomissariaat jmt.¹⁷ Töö Rahvakomissariaadile esitatud aruannete järgi töötas 1940. aasta oktoobris ehitus-montaažitöödel kokku 10 193 töölist (vt. tabel 1). Kuigi puuduvad andmed kolme natsionaliseerimata ja seitsme natsionaliseeritud ehitusettevõtte tööliste arvu ja koosseisu kohta,¹⁸ võib olemasolevaid andmeid pidada artiklis seatud küsimustele vastamiseks piisavaks, sest kui võrrelda neid sama aasta septembri statistiliste andmetega,¹⁹ millest on maha arvatud insener-tehnilised töötajad, teenistujad ja noorem teenindav personal,²⁰ ning arvesse võtta ehitustöölise, eriti naistööliste arvu teatud vähenemist oktoobris, näeme, et hõlmatud on umbes 93 protsenti vabariigi ehitustöölistest.²¹

Tööstuse sotsialistlik ümberkorraldamine, millega kaasnes tootmisvõimsuste täielik töölerakendamine, põhjustas tööstustööliste arvu suurenemise vabariigis 1941. aasta jaanuariks 1940. aasta algusega võrreldes 63 protsenti võrra.²² Analoožilist, isegi pisut suurema ulatusega nähtust võime täheldada ka ehituses — 1940. aasta oktoobris oli ehitustöölisi 63,7 protsenti võrra rohkem kui aasta varem, 1939. aasta oktoobris, mil ehituses töötas ligikaudu 6500 töölist.²³ Ehitustööliste arvu tunduv suurenemine näitab, et ehitusettevõtete natsionaliseerimine, nende algav ühendamine ja 1940. aasta sügisel rakendatud abinõud tööpuuduse kaotamiseks ehitustööliste hulgas²⁴ olid juba oktoobri lõpuks andnud tõhusaid tulemusi. Eriti oluline on, et oli õnnestunud tunduvalt vähendada ehitustööde hooajalisust, mis kodanlikus Eestis tuhandeid töölisi talvekuudeks tööta ja sissetulekuta jättis. Suurte ehitusorganisatsioonide loomine ja suund nende töö planeerimisele lõi eeldused alalise ehitustööliste kaadri kujunemiseks.

Ülevaate tööliste jaotumisest nende arvu järgi suurusrühmadesse liigitatud ettevõtteis annab tabel 2. Siit näeme, et 92,3 protsenti kõigist ehitustöölistest, 91,5 protsenti kvalifitseeritud²⁵ töölistest ja 91,1 protsenti ehitusalase kvalifikatsiooniga töölistest töötas suurtes, enam kui

¹⁷ Nimetatud organisatsioonide ehitustel töötas 1940. aasta oktoobris 22 protsenti ehitustööliste üldarvust. See lubab oletada, et nende organisatsioonide ehitustööde maht (umbes pool sellest langeb Tallinna Linnavalitsuse ja Esimese Eesti Põlevkivitööstuse ehituste arvele) ei ületanud 1/5 kogu vabariigi ehitustööde mahust.

¹⁸ ENSV ORKA, f. R-8, nim. 1, s. ü. 70, l. 22.

¹⁹ 1940. aasta septembris ulatus ehitus-montaažitööde personali arv Eesti NSV-s 13 500-ni. Vt.: 25 aastat Nõukogude Eestit. Statistiline kogumik. Tallinn, 1965, lk. 83; Eesti NSV rahvamajanduse areng. Lühike statistiline kogumik. Tallinn, 1967, lk. 15.

²⁰ 1. märtsil 1938 moodustas noorem teenindav personal ligemale 4 protsenti ehitustöötajate üldarvust. Insener-tehnilisi töötajaid ja teenistujaid oli 1939. aastal keskmiselt 10,3 protsenti töötajate üldarvust. Arvutused põhinevad teostel: «Eesti Statistika. 1938.» Tallinn, 1938, lk. 210, 211; «Eesti Statistika. 1939.» Tallinn, 1939, lk. 227, 278, 437, 438, 498, 499, 551, 593, 655; «Eesti Statistika. 1940.» Tallinn [1940], lk. 55, 103.

²¹ Arvutuslikel andmeil oli Eesti NSV-s 1940. aasta oktoobris 10 900—11 000 ehitustöölist.

²² А. Веймер, Комплексное развитие и специализация..., lk. 86.

²³ Ehitustööde hooajalisuse tõttu oli ehitustööliste arv suvekuudel teiste aastaaegadega võrreldes tunduvalt suurem. See tõttu on õigem võtta võrdluseks eelmise aasta oktoober, eriti veel seepärast, et oktoobrist hakkas ehitustööliste arv kodanlikus Eestis reeglina vähenema. Vt. «Eesti Statistika. 1936.» Tallinn, 1936, lk. 555, 679; «Eesti Statistika. 1937.» Tallinn, 1937, lk. 47, 555, 695; «Eesti Statistika, 1938.» Tallinn, 1938, lk. 111, 539, 654; «Eesti Statistika. 1939.» Tallinn, 1939, lk. 55, 551, 555.

²⁴ Näiteks alustati Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu otsusel 1940. a. oktoobris Tallinnas Lasnamäel 32 elamu (nn. rahvakorterid) ehitamist (ENSV Tallinna Riiklik Keskarhiiv, f. 149, nim. 1, s. ü. 394, l. 87), samuti leidis suur hulk töölisi tööd baaside ehitamisel (vt. J. Saat, Ülevaade saksa fašistlikust okupatsioonist Eestis. — Rmt.: Minevik ja tänapäev. Tallinn, 1960, lk. 32; Eesti NSV ajalugu. III kd. Tallinn, 1971, lk. 479).

²⁵ Kvalifitseeritud tööliste hulka on arvatud need, kelle töö nõudis erialast ettevalmistust.

Tabel 2

Ettevõtete jaotumine tööliste arvu järgi oktoobris 1940

Suurusrühm	Ettevõtete arv	Tööliste arv		Kvalifitseeritud töölised		Ehitusalase kvalifikatsiooniga töölised		
		kokku	%-des nende üldarvust	arv	%-des nende üldarvust	arv	%-des nende üldarvust	
üle 1000	töölise	1	3 449	33,8	1 735	34,6	1 644	33,9
501—1000	töölise	3	2 567	25,2	1 228	24,5	1 194	24,6
101—500	töölise	11	3 401	33,3	1 625	32,4	1 575	32,6
51—100	töölise	7	496	4,9	232	4,6	228	4,7
kuni 50	töölise	14	280	2,8	195	3,9	195	4,2
K o k k u:		36	10 193	100,0	5 015	100,0	4 836	100,0

Tabel 3

Kvalifitseeritud tööjõu osatähtsus ehitusettevõtteis nende suuruse järgi

Suurusrühm	Kvalifitseeritud töölised	Nendest					
		ehitusalase kvalifikatsiooniga töölised		muud erialatöölised			
		arv	% töölise üldarvust rühmas	arv	% töölise üldarvust rühmas	arv	% töölise üldarvust rühmas
üle 1000	töölise	1735	50,3	1644	47,8	91	2,5
501—1000	töölise	1228	47,8	1194	46,5	34	1,3
101—500	töölise	1625	47,7	1975	46,3	50	1,4
51—100	töölise	232	46,7	228	45,9	4	0,8
kuni 50	töölise	195	69,6	195	69,5	—	—

100 töölisega ettevõtteis ja ehitustel. Uhtlasi tuleb märkida, et erineva suurusrühma ettevõtteis oli kvalifitseeritud ja kvalifitseerimata tööliste osatähtsus mõningal määral erinev. Nagu näitab tabel 3, oli kvalifitseeritud töölisi suurema tööliste arvuga ettevõtteis rohkem. Erandiks on kõige väiksemad, kuni 50 töölisega ettevõtteid, kus kvalifitseeritud töölise osatähtsus järsult tõuseb. Põhjus on esiteks selles, et enamiku nimetatud ettevõtete objektidest moodustasid väikese töömahuga ehitused, kus abitööjõudu olulisel määral ei vajatud. Teiseks on kõnealuses rühmas kaks spetsialiseeritud ettevõtet — M. Raudsepp-Rudsoni maalritöö- ja J. Trumbi puutööettevõtte, kus tööliseks olid vastavalt maalrid ja puusepad, s. o. ainult kvalifitseeritud (ehitusala) töölised. Kvalifitseerimata töölised puudusid ka Autotranspordi Peavalitsusel, Narva Linna- ja Tartu Maavalitsusel. Kui nimetatud viis erandlikku ettevõtet ja organisatsiooni kõrvale jätta, langeb kvalifitseeritud tööjõu osatähtsus selle suurusrühma ülejäänud ettevõtteis 59,3 protsendini. Et kõigi selle suurusrühma 14 ettevõtte töölised moodustavad vaid 2,8 protsenti kõigi, 3,9 protsenti kvalifitseeritud ja 4,2 protsenti ehitusalase kvalifikatsiooniga töölise üldarvust, siis nad valitsevat tendentsi — mida suurem ettevõtte, seda enam kvalifitseeritud töölisi — oluliselt ei mõjusta.

Ehitustegevuses alanud ümberkorralduste olemuse paremaks mõistmiseks tõmbame paralleeli olukorraga kodanlikus Eestis. Statistika andmeil oli Eestis 1939. aasta ehitustööde kõrghooajal (juunis-juulis) 216 ehitus-

ettevõtet 7582 töölisega. Neist 84 ettevõtet 6538 töölisega (86,2% tööliste üldarvust) loeti suurtööstuse (enam kui 19 töölisega ettevõtte) ja 132 kesktööstuse (4—19 töölisega ettevõtte) hulka kuuluvaiks.²⁶ Tege-

Tabel 4

Ehitustööliste kutsealane ja sooline koosseis oktoobris 1940 *

Kutseala (tööala)	Tööliste arv					
	kokku	%		arv	nendest naisi	
		tööliste üld- arvust	kvalifi- katsiooni- grupi töölistest		%	
				antud kutse- alal	kõigist ehitus- töölistest	

A. Kvalifitseeritud töölised

I. Ehitusalatöölised

puu- ja laudsepad	2479	24,3	51,3	—	—	—
müürsepad	1317	12,9	27,2	—	—	—
maalrid	333	3,3	6,9	—	—	—
krohvijad	228	2,2	4,7	—	—	—
betoneerijad	124	1,2	2,6	—	—	—
pottsepad	90	0,9	1,9	—	—	—
armatuuritegijad	55	0,6	1,1	—	—	—
elektrimontöörid	54	0,6	1,1	—	—	—
torulukksepad	48	0,5	1,0	—	—	—
põrandakatjad	33	0,3	0,7	—	—	—
katusekatjad ja -tõrvajad	24	0,2	0,5	—	—	—
klaassepad	13	0,1	0,2	—	—	—
isoleerijad	6	0,0	0,1	—	—	—
takutajad	32	0,3	0,7	—	—	—
Kokku:	4836	47,4	100,0	—	—	—

2. Muud erialatöölised

sepad	71	0,70	39,7	—	—	—
plekksepad	49	0,50	27,4	—	—	—
keevitajad	2	0,02	1,1	—	—	—
minöörid	4	0,04	27,4	—	—	—
motoristid	49	0,50	27,4	—	—	—
autojuhid	4	0,04	2,2	—	—	—
Kokku:	179	1,80	100,0	—	—	—

B. Kvalifitseerimata töölised

liht-, abi- ja transporditöölised	4827	47,4	93,2	83	1,7	0,8
voorimehed	256	2,5	4,9	1	0,3	0,0
muud (heakorrastustöölised jt.)	86	0,8	1,7	—	—	—
õpilased	9	0,1	0,2	—	—	—
Kokku:	5178	50,8	100,0	84	—	0,8
Kokku (A+B):	10 193	100,0	—	84	—	0,8

* Koostatud tabeli 1 alusel.

²⁶ «Eesti Statistika. 1939.» Tallinn, 1939, lk. 498.

likult küündisid suurettevõtte mõõtmeteni vaid üksikud (näit. «Ehitaja», Tallinna Linnavalitsuse Ehitusosakond, Edenbergide ettevõtte), kuna enamiku kodanlikus statistikas suur- ja kesktööstuse hulka arvatud ehitusettevõttest moodustasid ehitusmeistrite poolt üheks hooajaks loodud mõnest kuni paarikümneni ulatuva tööliste arvuga artellid-brigaadid.²⁷ Seda kinnitavad ka statistika andmed: 1. augustil 1937 oli Eestis 146 ehitusettevõtet 6396 töölisega, 1. jaanuaril 1938 88 ettevõtet 2691 töölisega, 1. septembril 1938 159 ettevõtet 7123 töölisega, 1. jaanuaril 1939 113 ettevõtet 3010 töölisega.²⁸ Seega oli ehitustöölise kaadri põhiosa kodanlikus Eestis killustatud hooajaliselt tekkivate väikeettevõtete-artellide vahel. Võrdlus olukorraga 1940. aasta oktoobris näitab, et kuigi ehituse sotsialistlik ümberkorraldamine oli alles algstaadiumis, on juba selgesti märgatav ehitustöölise kontsentreerumine suurtesse, alaliselt töötavatesse riiklikesse ehitusorganisatsioonidesse.

Ehitustöölise kvalifikatsioonist ning kutsealasest ja soolisest koosseisust 1940. aasta oktoobris annab ülevaate tabel 4. Selles esitatud andmeist selgub, et pisut rohkem kui poole (50,8%) ehituses rakendatud tööjõust moodustasid kvalifitseerimata töölised. Kvalifitseeritud töölisi oli 49,2 protsenti tööliste üldarvust, kusjuures 5015-st kvalifitseeritud töölisest 4836 (96,4%) omasid ehitusalast ja 179 (3,6%) muud erialast ettevalmistust.

Ehitusalase kvalifikatsiooniga tööliste hulgas oli kõige arvukamalt puu- ja laudseppi — 51,3 protsenti nende tööliste üldarvust. Nimetatule järgnesid 27,2 protsendiga müürsepad. Kolmandal ja neljandal kohal asusid viimistlejad — maalrid 6,9 ja krohvijad 4,7 protsendiga. Kokku moodustasid nimetatud erialade töölised 90,1 protsenti ehitusalase kvalifikatsiooniga töolistest, 86,8 protsenti kvalifitseeritud ja 42,7 protsenti kõigist ehitustöolistest. Tunduvalt vähemal määral oli ehitustöölised betoneerijaid, pottseppi, armatuuritegijaid, elektrimontööre-installeerijaid, torulukkeppi, põrandakatjaid (parketi- ja metlahhplaatide paigaldajaid), katusekatjaid ja -tõrvajaid, klaasseppi ning isoleerijaid ja takutajaid. Kokku moodustasid loetletud erialade esindajad 9,9 protsenti ehitusalast, 9,6 protsenti kvalifitseeritud ja 4,6 protsenti kõigist ehitustöolistest. Tööliste üldarvust moodustasid ehitusalase kvalifikatsiooniga töölised — ehituskaadri tuumik — 47,4 protsenti.

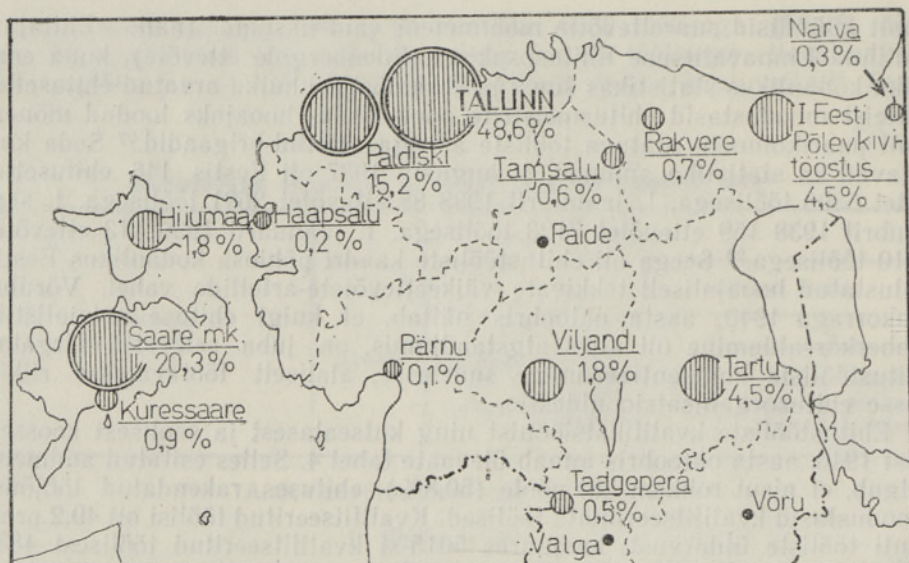
Muudest kvalifitseeritud töolistest olid 39,7 protsendiga esikohal sepad, kellele võrdselt 27,4 protsendiga järgnesid plekksepad ja motoristid. Peale nende töötas ehitustöölised 4 autojuhti, 4 minööri ja 2 keevitajat. Ehitustöölise üldarvust moodustasid muud erialatöölised vaid 1,8 protsenti.

Tehnilise ettevalmistusega tööliste äärmiselt väike osatähtsus ehitustöölise hulgas (motoriste 0,5 ja autojuhte vähem kui 0,04 protsenti töölise üldarvust) kõneleb sellest, et Nõukogude Eesti päris 1940. aastal kodanlikult vabariigilt täiesti mehhaniseerimata ehituse. Seda kinnitab ka kvalifitseerimata tööjõu suur osatähtsus, eriti liht-, abi- ja transporditöölise arv — 4827 töölise ehk 93,2 protsenti kvalifitseerimata töölise ja 47,4 protsenti töölise üldarvust. Peale betoonisegistite leidis muid mehhanisme (peamiselt mootorsaage ja -vintse) vaid üksikuil suuremate ettevõtete ehitusplatsidel.²⁹ Kui neile juurde arvata veel 3—4 veoautot (arvestatud juhtide olemasolu järgi), siis saamegi kogu ehituses kasutatud tehnilise varustuse. Õeldu tähendab, et kõnesoleval ajal tugines ehitus

²⁷ A. Treifeldt, K. Kask, Ehitustegevuse arengust Nõukogude Eestis, lk. 311.

²⁸ «Eesti Statistika. 1937.» Tallinn, 1937, lk. 499; «Eesti Statistika. 1938.» Tallinn, 1938, lk. 111, 538; «Eesti Statistika. 1939.» Tallinn, 1939, lk. 171.

²⁹ ENSV ORKA, f. R-14, nim. I, s.-ü. 993, l. 10.

Ehitustöölise paiknemine Eesti NSV-s 1940. aasta oktoobris.

Eestis peaaegu 100-protsendiliselt elavtööle, mille põhiraskust kandsid puusepp, mürsepp ja abitöeline.

1940. aasta oktoobris oli ehitustöölise hulgas ainult 84 naist (0,8 protsenti tööliste üldarvust), kes kõik kuulusid kvalifitseerimata tööjõu hulka. Seega oli ehitus tol ajal peamiselt meeste tegevusala — mehed moodustasid 99,2 protsenti kõigist ja 100 protsenti kvalifitseeritud ning ehitusalase kvalifikatsiooniga töölistest. Naistööliste vähesus oli esiteks kahtlemata tingitud sellest, et mehhanismide peaaegu täieliku puudumise tõttu valitses ehituses raske füüsiline töö. Teiseks mõjutas naiste arvu ehitustöödel aastaag — 1. juulil 1936 näiteks ulatus naiste osatähtsus ehitustöölise hulgas 8,1 protsendini.³⁰ Aastaja mõju oli seda tuntavam, et erialase ettevalmistuse puudumise tõttu oli naiste tööjõudu võimalik rakendada ainult abitöödel — materjalide sorteerimisel, seguvalmistamisel, koristustöödel jms.

Ehitustöölise paiknemisest Eestis 1940. aasta oktoobris annavad ettekujutuse tabel 5 ja kaart. Nendelt näeme, et valdav osa ehitustöölisest oli koondunud Tallinna (48,6%), Paldiskisse (15,2%) ja Saare- ning Hiiu- maale (kokku 23,0%). Ülejäänud aladega võrreldes olid suuremateks ehitustandriteks veel põlevkivibassein ja Tartu — mõlemas asus 4,5 protsenti vabariigi ehitustöölisest. Seega valitses ehitustöölise territoriaalses jaotuses 1940. aasta sügisel äärmiselt suur ebahütlus: 86,8 protsenti kõigist ehitustöölisest oli koondunud Loode-Eestisse ja saartele, ülejäänud asusid väikeste eraldi rühmadena Kirde- ja Lõuna-Eestis. Sellise paiknemise tõttu osutusid Lääne-Eesti mandriosa, Kesk- ja Kagu-Eesti ning Peipsi-äärsed alad vabariigi ehitusgeograafias valgeks laiguks.

Ehitustöölise sellise paiknemise üheks põhjuseks oli nende rakendamine Nõukogude Liidu baaside ehitamisel. Teatavasti oli Eesti kodanlik valitsus 28. septembril 1939 sõlminud NSV Liiduga vastastikuse abistamise pakti, mis nägi ette mõlema poole kohustuse anda kallaletungi või selle ohu korral vastastikku igasugust, sealhulgas ka sõjalist abi. Eesti

³⁰ R. Pullat, Eesti linnarahvastik XVIII sajandi lõpust 1940. aastani. Väitekiri. Tallinn, 1972, lk. 467. (Käsikiri ENSV TA Teaduslikus Raamatukogus.)

Tabel 5

Ehitustöoliste paiknemine Nõukogude Eestis oktoobris 1940*

Maakond	Ehituse asukoht	Ehitustöoliste arv			
		kokku	% -des üldarvust	maakonnas	
				kokku	% üldarvust
Harju	Tallinn**	4 946	48,6	6 493	63,8
	Paldiski***	1 547	15,2		
Saare	Kuressaare maakond	98	0,9	2 166	21,2
	I Eesti	2 068	20,3		
Viru	Põlevkivitööstus	453	4,5	558	5,5
	Rakvere	76	0,7		
	Narva	29	0,3		
Tartu	Tartu	462	4,5	462	4,5
Lääne	Hiiumaa	178	1,8	203	2,0
	Haapsalu	25	0,2		
Viljandi	Viljandi	184	1,8	184	1,8
Järva	Tamsalu	59	0,6	59	0,6
Valga	Taagepera	53	0,5	53	0,5
Pärnu	Pärnu	15	0,1	15	0,1
Võru		—	—	—	—
K o k k u:		10 193	100,0	10 193	100,0

* ENSV ORKA, f. R-8, nim. 1, s.-ü. 117, l. 9, 41—55 ja tabeli 1 juures viidatud materjalid.

** Koos Maardu ja Kloogaga.

*** Koos Pakriga.

Julgeoleku tagamiseks ja oma piiride kindlustamiseks Läänemere piirkonnas sai NSV Liit õiguse rajada mõnesse kohta Eesti territooriumil, eelkõige saartel, oma relvajõudude tugipunktid.³¹ Püüdes igati pidurdada paktis ettenähtu elluviimist, takistas kodanlik valitsus muu hulgas ka kohalike tööliste kasutamist baaside rajamisel.³² Nõukogude võimu taaskestamine Eestis kõrvaldas need takistused, millega seletubki võrdlemisi suure arvu ehitustöoliste koondumine Paldiski piirkonda ja saartele.

Eesti mandriosas asuva ehitustöoliste põhimassi 1940. aastaks kujunenud paiknemise peamist põhjust tuleb näha Eestis kodanliku vabariigi ajal toimunud tööstuse kontsentratsioonis, mille tagajärjel oli 1939. aastaks 48 protsenti suurtööstuse töolistest koondunud Tallinna, ligemale 15 protsenti uueks tööstusrajooniks kujunenud põlevkivibasseini ja 6,7 protsenti Tartusse.³³ Tööstuse kontsentreerumisega kaasnes ehitustegevuse elavnemine: rajati uusi tööstushooneid (peamiselt põlevkivibasseinis), suurenes ka elamuehituse maht, sest tööliste juurdevool põhjustas elanikkonna kasvu. Näiteks suurenes Tallinna elanike arv aastail 1922—1939 18,4 protsendi võrra,³⁴ Tartus oli juurdekasv 19,7 ja Jõhvis 57,2 protsenti.³⁵ Seejuures oli rohkem kui pool Eesti linnaelanikkonnast 1939. aasta

³¹ Ulevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa. Tallinn, 1963, lk. 322, 323.

³² Samas, lk. 324, 325; Eesti NSV ajalugu. III kd., lk. 479.

³³ V. T a r m i s t o, Muutustest tööstuse paiknemises Eesti NSV-s. — Rmt.: Nõukogude Eesti majandus. 1940—1960. Tallinn, 1960, lk. 130, 136, 142.

³⁴ Ilma Nõmmeta.

³⁵ R. P u l l a t, Eesti linnarahvastik XVIII sajandi..., lk. 361.

alguseks koondunud kahte linna — Tallinna (38,5%) ja Tartusse (16,1%).³⁶

Esitatud andmeid ehitustöölise paiknemisega võrreldes selgub, et vabariigi kolmes peamises tööstuskeskuses — Tallinnas, põlevkivibasseinis ja Tartus — asus kokku 57,6 protsenti kõigist ja 74,5 protsenti mandril olevaist ehitustöölisest.³⁷ Eriti tugev oli olnud ehitustöölise kontsentreerumine Tallinna, kus kõnesoleval ajal asus 48,6 protsenti kõigist ja 63 protsenti mandril olevaist töölisest. Tööstuse kontsentreerumine Tallinna, põlevkivibasseini ja Tartusse oli seega põhjustanud ka ehitustööstuse kontsentreerumise nimetatud keskustesse, millest tähtsaimaks oli kujunenud Tallinn.

³⁶ R. Pullat, Eesti linnarahvastiku dünaamika aastail 1917—1940. — «Eesti NSV TA Toimetised. Ühiskonnateadused» 1968, nr. 4, lk. 366.

³⁷ Ilma Paldiskita.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut

Toimetusse saanud
20. XI 1975

P. ЮУРСОО

ОБ ОРГАНИЗАЦИИ СТРОИТЕЛЬСТВА И СТРОИТЕЛЬНЫХ РАБОЧИХ В СОВЕТСКОЙ ЭСТОНИИ В 1940 ГОДУ

Резюме

С восстановлением Советской власти в Эстонии в 1940 году началось социалистическое переустройство народного хозяйства, в ходе которого было полностью реорганизовано и строительство республики. Уже в августе-сентябре было национализировано большинство действующих строительных предприятий, которые вместе с государственным предприятием «Эхитая» вошли в подчинение Главного Управления промышленности стройматериалов и строительства Наркомата легкой промышленности Эстонской ССР. За национализацией предприятий и централизацией руководства последовало создание государственных строительных организаций. К концу 1940 года национализированные предприятия объединились постепенно в пять крупных строительных организаций — стройтресты № 1, 2, 3 и стройконторы на островах Сааремаа и Хийумаа, которые объединяли почти 75% всех строительных рабочих республики. Так во второй половине 1940 года была ликвидирована организационная раздробленность строительства, характерная для строительного дела буржуазной Эстонии, и созданы предпосылки для развития планового строительства в Советской Эстонии.

Социалистическое переустройство промышленности во второй половине 1940 года привело к росту численности промышленных рабочих на 63%. К аналогичному результату привели реорганизация строительства и мероприятия правительства Эстонской ССР по ликвидации безработицы среди строителей. Уже к октябрю 1940 года число строительных рабочих достигло 10,2 тысячи человек, превзойдя таковое по данным октября 1939 года на 63,7%.

Анализ профессионального состава строительных рабочих Эстонии в октябре 1940 года показывает, что большой удельный вес имели неквалифицированные рабочие. Подсобные, транспортные и прочие неквалифицированные рабочие составляли немногим более половины (50,8%) всех строительных рабочих. Напротив, незначительным было число рабочих с технической подготовкой, например, мотористы составляли лишь 0,5%, шоферы менее 0,04% общего числа строительных рабочих. Такой профессиональный состав свидетельствует о том, что Советская Эстония получила в наследство от буржуазной республики почти не механизированное строительство — кроме бетономешалок, только на стройплощадках некоторых крупных предприятий («Эхитая», Строительный отдел Таллинской городской управы и некоторые другие) использовались такие механизмы, как механические пилы и лебедки. Последние вместе с тремя-четырьмя грузовыми автомашинами составляли всю технику на строительстве в республике. На стройплощадках доминировал физический труд, основную нагрузку которого несли плотники,

каменщики, подсобные рабочие и чернорабочие. Неудивительно, что на строительстве было занято очень мало женщин — 84 работницы среди подсобных и чернорабочих. Мужчины составляли 99,2% всех и 100% квалифицированных строительных рабочих.

Территориально строительные рабочие осенью 1940 года распределялись неравномерно — 86,8% на северо-западе Эстонии и островах, из остальных — 4,5% в сланцевом бассейне и столько же в Тарту. Одна из причин такого распределения — участие местных строителей в сооружении военных баз СССР в Эстонии в соответствии с пактом о взаимопомощи, заключенным между правительствами Эстонии и Советского Союза 28 сентября 1939 года. В октябре 1940 года на строительстве баз было занято немногим более трети (37,3%) всех строительных рабочих республики.

На материковой части Эстонии (исключая район Пальдиски) основная масса строительных рабочих (57,6% всех и 75% находившихся на материке) была сосредоточена в трех центрах — Таллине, сланцевом бассейне и Тарту. Наибольшая концентрация наблюдалась в Таллине — почти половина (48,6%) всех и 63% рабочих, находившихся на материке. Это распределение было следствием концентрации промышленности буржуазной Эстонии в трех названных центрах, среди которых первое место принадлежало Таллину — к 1939 году здесь сосредоточилось 48% рабочих крупной промышленности Эстонии.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
20/XI 1975

R. JUURSOO

THE ORGANIZATION OF BUILDING ACTIVITIES AND CONSTRUCTION LABOUR IN SOVIET ESTONIA IN 1940

Summary

The restoration of Soviet power in Estonia was followed by a socialist reform in national economy, in the course of which the Republic's building industry was likewise reorganized. In August—September, 1940, the majority of the existing building enterprises were nationalized and, together with the state construction enterprise "Ehitaja" ("Builder") and building-materials industries, subjected to the Board of Building Materials and Building Industry of the People's Commissariat of Light Industry of the Estonian SSR.

In October—December, 1940, the next measure was the establishment of state building organizations. By a gradual fusion of the nationalized enterprises, five big building organizations had been formed by the end of the year: Building Trusts Nos. 1, 2, 3, and the Building Offices of Saaremaa and Hiiumaa, concentrating about 75 per cent of the Republic's construction workers.

The socialist reforms in the industry in the second half of 1940 resulted in a more than 1.6-fold increase in the number of the Republic's industrial workers. The same phenomenon was observed in construction. By October, 1940, the number of construction workers had risen 63.7 per cent as compared to the figure of October, 1939. This increase in the number of labour force shows that the reorganization of construction activities effected in the autumn of 1940 — the nationalization of enterprises, centralization of direction, orienting towards a creation of large-scale construction organizations, as well as the measures taken by the Soviet Estonian government for liquidating unemployment among construction workers — had yielded good results already by the end of October. With the liquidation of the chaotic and organizationally dispersed system in construction that had been prevailing in bourgeois Estonia all prerequisites were created, in the second half of 1940, for an efficient development of a socialist system based on planned economy.

An analysis of the professional structure of the labour engaged in construction showed that in autumn, 1940, unskilled labour predominated: among the 10.2 thousand of construction workers there were nearly 5.2 thousand (50.8%) unskilled ones, who could be only used for auxiliary work, transport, etc. The number of workers having a qualification in building was only 4.8 thousand, or 47.4 per cent of the total. There were very few workers who had a training in technical specialities: the share of motorists was only 0.5 per cent, and of drivers — less than 0.04 per cent of the total. Those figures show that Soviet Estonia had inherited a totally unmechanized construction from the bourgeois republic. In building sites, manual work predominated, the brunt of which was borne by carpenters, masons and auxiliary workers. This also determined the sex

structure of labour: the share of men was 99.2 per cent of the total, and 100 per cent of the skilled labour.

In the autumn of 1940, the distribution of construction labour was extremely uneven: 86.8 per cent were concentrated in Northwest Estonia and on the islands, whereas the rest were mostly active in the oil-shale basin and in the town of Tartu. That distribution was primarily due to the engagement of local workers in the construction of Soviet bases in the region of Paldiski and on the islands, according to the pact of mutual assistance concluded by Estonia and the USSR on September 28, 1939. The distribution of construction workers in the continental part of Estonia (with the exception of Paldiski) was determined by the concentration of industry in Tallinn, Tartu and the oil-shale basin, effected during the bourgeois period, which likewise contributed to an enlargement in construction activities. By 1940, more than a half of the total of construction workers (or 57.6%) and about 75 per cent of those who worked in the continental part of Estonia, had been concentrated there. The degree of concentration was particularly high in Tallinn, amounting, in the autumn of 1940, to 48.6 per cent of the total of the Republic's construction workers, and 63 per cent of those employed on the continent.

Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of History

Received
Nov. 20, 1975

THE ORGANIZATION OF BUILDING ACTIVITIES AND CONSTRUCTION LABOUR IN SOVIET ESTONIA

The restoration of Soviet power in Estonia was followed by a radical change in the structure of the economy, in the course of which the Republic's building industry was likewise transformed. In 1940, the industry of the country was engaged in the construction of military bases and factories with the main construction centres in Paldiski, Tartu and the islands, and the industrial enterprises situated in the town of Tallinn and in the oil-shale basin of the Republic's continental part. The distribution of construction workers in the continental part of Estonia (with the exception of Paldiski) was determined by the concentration of industry in Tallinn, Tartu and the oil-shale basin, effected during the bourgeois period, which likewise contributed to an enlargement in construction activities. By 1940, more than a half of the total of construction workers (or 57.6%) and about 75 per cent of those who worked in the continental part of Estonia, had been concentrated there. The degree of concentration was particularly high in Tallinn, amounting, in the autumn of 1940, to 48.6 per cent of the total of the Republic's construction workers, and 63 per cent of those employed on the continent.